

## 1990 SONRASI TÜRKİYE'DE İSLÂMÎ KİMLİKTEKİ DÖNÜŞÜM VE MEDYADAKİ YANSIMASI

Yrd.Doç.Dr. Soner YAĞLI\*

### ÖZET

*Türkiye'de 1990 sonrasında meydana gelen toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler her alanı olduğu gibi, Siyasal İslâm düşüncesini de etkilemiştir. Bu dönemdeki değişimler İslâmî görüşü savunan kesimin kendisini sorgulamasına neden olmuş ve bu çoğunluğun değişime ayak uydurma çabasına girdiği gözlenmiştir. İslâmî düşünceye yönelik olarak toplumsal yaşantının tüm alanlarında ortaya çıkan bu değişim birden oluşmamış, neo-liberal politikalar ve sağ ideolojideki yeni açılımlarla birlikte, modernleşme çabaları da bu değişim de etkili olmuştur. Bunun sonucunda da, İslâmî düşünce gerek sermaye birikiminde gerek gündelik yaşam tarzında gerekse de tüketim biçiminde hızlı bir farklılaşmaya uğramıştır.*

*1990'lı yıllarda İslâmî düşünce kendi içindeki sorgulamasını ve kentte varolma çabasını bir yandan mekân diğer yandan da davranış biçimlerindeki değişimle kendini göstermiştir. Bu yeni yapılanmada medyanın kendi içinde de İslâmî kesime seslenen araçlar artmıştır. Bu görüşü savunan entelektüel kimliklerin ve gazetecilerin oluşumu, bunların medyada yer alışı değişimin ana aktörlerinden biri haline gelmelerine yol açmıştır.*

*Anahtar Kelimeler:* medya, kimlik, siyasal İslâm, iktidar, haber

### ABSTRACT

*The social, political, economical and cultural alteration in Turkey after the 1990's have also influence on political Islam thought. In this period these changings caused Islamic part to question themselves and it seemed that tryied to adapt themselves to these changes. The total transformation in social life has not appeared all at once; neo-liberal policies and the news expansion of right ideology and also modernism affected to these changes. As a result of this period, Islamic thoght differantiated in the means of capital, daily life and consumption styles.*

*Through 1990s Islamic thought has been transforming itself. In this new structure there had been an increase among media which directed to Islamic population. The intellectuals and journalists whom advocate these ideas have become main actors of this transformation process.*

*Key Words:* media, identity, political Islam, political power, news

---

\* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

## **GİRİŞ**

1990 sonrasında Türkiye’de meydana gelen değişim etkisini, politik alan kadar, toplumsal yaşantı ve toplumsal kimlikler üzerinde de göstermiştir. Bu kimlikler içinde İslâmi görüşü benimseyen kesimlerin oluşturduğu çoğunluğun yeni değişime ayak uydurma çabası özellikle dikkat çekicidir. İslâm’ın siyasal düzende temsiline de etki yapan bu yenileşme çabası, İslâm düşüncesini benimsemiş siyasal partilerde de kimlik değişimi biçiminde kendini göstermiştir.

Yeni dönemdeki yapılanmada, siyasal İslâm’ı savunan bireylerin gündelik yaşam biçimlerinin de değişen ortama uygun hale gelme çabasına giriştiği gözlenmektedir. Toplumsal yaşam içinde bu kesimin yer alışı, kendini konumlandırışı ve sesini duyurma biçimleri önceki uygulamalara göre farklılaşmıştır.

## **İSLÂMİ KİMLİKTEKİ DÖNÜŞÜMÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Türkiye’de 1980 sonrası başlayan ve ivmesini 1990’lı yıllarda arttıran hızlı değişimin İslâmi kesimin yaşama dair algısını değiştirdiği söylenebilir. Bu kesimin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel değerlerinde ve gündelik yaşam kalıplarında kendini sorgulamasına neden olan değişim birden ortaya çıkmamış, sürekli olarak gelişen bir süreç içinde gerçekleşmiştir.

Çalışmaya kaynaklık edecek döneme ilişkin olarak, özellikle 1980 sonrası süreçte İslâmi düşünceyi savunan Refah Partisi (RP) merkezi bir öneme sahiptir. 1970’lerde küçük Anadolu tüccarı ve işadammının partisi olarak ortaya çıkan Milli Selamet Partisi’nden (MSP) sonra, 1980’lerde yükselen Müslüman burjuvazi (holding, mağaza zinciri, banka, sigorta şirketleri ile genişleyen İslâmi büyük sermaye) RP’nin ilgi alanına girmiş ve bu kesimin menfaatlerine açık hale gelmişti (Özbudun, 2003: 80-85). RP’nin gelişmesinde değişime açık olarak kurduğu söylem farklılığı önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte seçim döneminde seçmenlerine yönelik olarak yaptığı çalışmalar, birebir görüşmeler ve kentlerin en ücra köşelerine kadar kendilerini anlatma çabası oy potansiyelini etkileyen faktörlerdir. Aynı zamanda seçim döneminde muhafazakâr kesimle yaptıkları ittifak da yüksek oy potansiyelini ortaya çıkaran önemli bir durumdur.

Türkiye’de 1990 sonrasında yapılan seçimlere bakıldığında milliyetçi düşünce ile İslâmi düşüncenin siyasal alandaki temsilcilerinin birliktelikleri görülmüştür. Özellikle 1990 sonrası yapılan ittifaklar neticesinde her iki kesime de seslenen siyasal partilerin mecliste temsiliyeti

yüksek oranda olmuştur. Milliyetçi ve İslâmi düşüncenin temsilcileri 1991 seçimlerinde ittifak yapmışlardır.

RP, İslâmcılığın politika aracı olarak kendini kuran, gelişimini hızlandırdığı ve İslâmcılık çizgisini kendi görüşleri dahilinde berraklaştırmaya çalıştığı dönemde, 1991 seçimlerine Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ile ittifak yaparak girmiştir. Bu iki farklı zihniyetin birbirleriyle ortak noktaları da dikkat çekicidir (Bora, 1998: 134-135): “RP ile milliyetçiliğin ortak zihniyet dünyasında öteki ve yabancı kabul edilenlere karşı düşmanlık üretme enerjisi bulunmaktadır. Bosna, Azerbaycan ve Kıbrıs gibi “milli dava”larda tarihi ve ezeli düşman olarak sunulan ve algılanan “Yunan”, “Ermeni”, “Yahudi”, “Rus”, ve “Sırp” kimliklerine yönelik olarak İslâmi hareket reddettiği şovenizm ve ırkçılığın örneklerini sergilemiştir. Diğer yönüyle bu kimlikler, nefret edilen “Batı”yı temsil etmektedir.”

Bu dönemi izleyen süreçte modern-lâik kesim ile İslâmi kesim arasındaki gerilim tırmanmaya başlamış, kimi zaman bu gerginlik toplumsal ve siyasal düzlemde rahatsızlığa yol açmıştır. Bu dönemde demokratik rejimin ve lâik düzenin teminatı olarak görülen Türk Silâhlı Kuvvetleri, gerek halk yığınları tarafından gerekse de medyanın büyük çoğunluğu tarafından bir kurtarıcı olarak görülmüştür.

Rejimin lâiklik, modernlik ve çağdaş uygarlığa uygunluğuna muhafazlık eden ordu, 28 Şubat 1997’de, meşruluk kaynağını, rejimin kurucu ideolojisinden alan, siyasal İslâm’ın yükselttiği kimlik politikalarına karşı belirli bir yaşam tarzını, rejim kimliğini ve siyasal partiler konfigürasyonunu tercih ederek siyasal alanda bir tasfiyeye girişmiştir (Gökmen, 2002:347-351). Bunun amacı, resmi ideolojiye uygun olarak rejimin lâik ve demokratik karakterini muhafaza etmektir.

1980 sonrası Özal ile başlayan süreç içinde, resmi ideolojinin sorgulanması sonucu bastırılmış etnik, dini mezhep ve cinsiyet merkezli kimlik talepleri ve resmi ideolojiden farklı modernite okuma biçimleri, 1990’lı yıllarda giderek etkisinin gösteren globalleşme ile iyice göz önüne çıkmaya başlamıştır. 28 Şubat’ta, kamusal alanda görünmeye başlayan İslâmcılığın dışavuran görünümü bastırılmaya çalışılmıştır (Çemrek, 2001: 18-19). RP’nin kapanmasıyla son bulan bu müdahale; siyasal İslâm’ın yükselttiği kimlik politikalarına karşı belli bir yaşam tarzını ve rejim kimliğini vurgulamaktadır. Bu kimlik de, modern, çağdaş ve lâik içerikli bir kimliktir (Cizre, 2001: 156). Bu dönemden belirli dersler çıkararak kendini toplumsal ve siyasal alanda sesini duyurma amacını karşılayacak biçimde değişime sokan İslâmi kesim, bu amacına uygun söylemleri de geliştirmeye başlamıştır.

Geçmişe dair olumsuzları silebilmek için 28 Şubat sonrasında, yeni bir varoluş tarifine giren ve yeni oluşumu anlatmak için “Müslüman” ögesi yerine “muhafazakâr” ögeye ağırlık veren, karşılığını da Adalet ve Kalkınma Partisi’nde (AKP) bulan yeni siyasi oluşum ve bunun temsil ettiği kimlik, “Batı, hıristiyan kulübüdür” dogmasını terkederek yerine çağdaşlık söylemini koymuştur. Aynı zamanda “referansımız İslâm” vurgusu da yerini “muhafazakâr demokrat”lığa bırakmıştır. Yeni İslâmi kimlik; kafası çalışan, kitap okuyan ve dünyayı yorumlayan kişileri işaret ediyordu (Sabah Gazetesi, 15 Ağustos 2003). Oluşmaya başlayan yeni İslâmi kimlik, bu entelektüel çabanın bir tezahürü olarak üniversitede okuyan bir çoğunluğu kapsamaya başlamıştır. İyi eğitim almış bireylerin artması, İslâmın siyasalaşmasını savunan partilerin de yapısında etkisini göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda, siyasal İslâm düşüncesi açısından 11 Eylül olayı da, yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülebilir.

Son dönemdeki İslâmcılık düşüncesine bakıldığında, 11 Eylül olayının, İslâmi düşünürleri ve siyasal önderleri İslâmcılık projesini yeniden düşünmeye yönlendirdiği söylenebilir. İslâmcılığı ve onun yandaşlarını baskı altına alarak savunmaya iten 11 Eylül, diğer yandan kendisini bu olaydan ve sonuçlarından uzak tutmaya çalışan, İslâm’ın liberal yönlerini keşfeden kesimin doğumuna da neden olmuştur. İslâm’a özgü bir kimlik siyasetinin artık geçerli ol(a)mayacağını fark eden, onun dışında bazı argümanlar ve direniş biçimlerine yönelen İslâmi kesim, 28 Şubat sonrasında, kendi içinde zaten başlamış olan “Siyasal İslâmcılık” projesinden uzaklaşmıştır. Bireysel düzeyde İslâm’ı yaşama projesine yönelen bu kesimin ana özelliği “Liberal İslâm”, yani liberalizm, insan hakları, özgürlükler söylemine başvurusudur (Gülalp, 2003: 21-22). Bu farklılaşma, sonradan kurulan ve İslâm düşüncesine dayanan partilerde kendini daha belirgin bir biçimde göstermiştir. Sözkonusu değişim, AKP’nin seçimden büyük oy oranıyla çıkmasını sağlayan bir unsur olmuştur.

### **1990 SONRASI TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM**

Dünyada özellikle siyasal ve ekonomik değişimlerin önemli etkisiyle 1980’ler, Türkiye’de Özal’ın uyguladığı politikalar ile birlikte siyasetin değişen yüzüne işaret etmektedir. Özalist politikalar diyebileceğimiz bu uygulama biçimleri ilk başlarda siyaset-ekonomi ağırlıklı olmuş, daha sonra toplumsal ve kültürel yaşamın tüm alanlarında etkisini göstermiştir. İlerleyen süreçte bütün bu değişimlerden dolayı 1990’lı yıllar Türkiye’de her anlamda yeni bir döneme girildiğini gösteren bir zamana işaret etmektedir.

Bu yeni dönemde tartışılmaya başlanan ve gittikçe çeşitlenen kimi kavramlar Siyasal İslâm’ı da etkilemeye başlamıştır: Bu dönemde; neo-

liberalizm olarak adlandırılan ve temel olarak liberal ilkeleri esas alan ve bunların modern dünyanın ihtiyaçlarına cevap verebilme amacıyla sistemleştirilmesinden oluşan yeni bir ideoloji ortaya çıkmıştır. Kimi siyaset bilimi teorisyenleri tarafından “Yeni Sağ” olarak adlandırılan bu görüş, Türkiye’de muhafazakâr sağın yerine kullanılmaya başlanmıştır. 1980 sonrasında benimsenen politik uygulamalar nedeniyle bu yeni ideolojinin teoriden daha çok uygulamada doğan türlerini de kapsamak amacıyla liberal yeni sağ, muhafazakâr yeni sağ ayrımları da yapılmaya başlanmıştır. Gerek dini gerekse de lâik düşünceye dayalı temellere sahip olsun fundamentalizm, ulus-devletle modernleşme projesinin bir araya gelmesinden varolduğu düşünülen bir cemaati işaret etmektedir. Böylesi bir cemaati yeniden oluşturma çabası, genellikle tepkisel ve savunmaya dönük bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Helvacı, 1999: 25, Keyder, 1996: 37).

1990’lardan itibaren ciddi bir gelişme gösteren yeni süreç içinde, sosyal ve ekonomik değişim ile kendine özgü bir dinamizmle birlikte Müslüman kesimde iki türlü bir değişim de başlamıştır (Arslan, 2002: 116): Yeni ilişki biçimleriyle birlikte bu kesim, hem sermaye birikimi hem de yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları bakımından kendi içinde hızlı bir şekilde dönüşüme uğramıştır. Müslüman kesimin bu özellikleri, kapitalizmin öngördüğü ticaret mantığının ve yine temelinde kapitalizmin bulunduğu popüler/tüketim kültürünün belirlediği kalıplara girmeye başlamıştır. Bununla birlikte bu kesimde, düşünce biçimi başta olmak üzere yaşam tercihleri düzeyinde de köklü ve kapsamlı sayılabilecek değişimler meydana gelmiştir.

1990 sonrasında, Türkiye’de meydana gelen değişim, İslâmî savunan kesimi de değiştirmiş, toplumsal yaşam içinde bu kesimin yer alışı, konumlanması ve seslenme biçimleri farklılaşmıştır. Son dönem seçimlerinde AKP’nin büyük bir oy oranıyla iktidara gelişi İslâmî kesime tekrardan bir ilgi oluşturmuştur. Ancak bu ilgi, onu anlamaya çalışmaktan daha ziyade onun bir tehlike olarak görülmesinden ve modern-lâik kimliğe ve yaşantıya yapacağı müdahalelerinden duyulan kuşkuandır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde itibaren varolan siyasi yapı ile İslâmcılık iki ayrı siyasal beden ve aynı beden üzerinden varoluş mücadelesi vermeye başlayan iki ayrı görüşü temsil etmiştir (Aktay, 2001-2002: 130): Fakat son dönemde, bu yapı içinde, İslâmî aktörlerin kamusal alanları kullanma alışkanlıkları hızla değişmeye başlamıştır. Modern ve gelenek arasında karmaşık motifler içeren söz konusu yeni ifade tarzları, kentsel dokuya, tüketim kalıplarına ve serbest piyasa dinamiklerine dahil olma çabasını da kapsamıştır. Bu çaba içindeki İslâmî savunan genç aktörler tarafından yukarıda sayılan değişim içeriden yapılmaktadır. Öncelikle

gündelik yaşamın küçük kamusal alanlarında denenen bu ifade biçimleri, İslâmi tarzda yapılan tatil mekânları, restoranlar, kuaförler, güzellik merkezleri, düğün salonları ve kafeteryalar gibi dini ahlakın korunmasını öne çıkaran karşı-dış mekânlarla ilişkili olmuştur. Bu ifade biçimleri, aynı zamanda kadın bedenini kamusal mekânda sadece örtmekle ve örtünmekle değil, uygun kamusal davranış biçimlerini geliştirecek düşünceleri de kapsamıştır. Erkeğin arzulayan bakışlarını engellemek için yapılan maskelenemeyen bir farklılığa da işaret eden örtü, farklılığın saklanmasını olanaksız hale getirmekte ve her durumda toplumsal bir mesafe yaratmaktadır.

İslâmi kesimin toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel gelişmelerin sonucunda kendini oluşturan bu yeni döneme uydurma ve özellikle kentleşen toplumsal yapı içinde bir kimlik edinme çabasına soktuğu görülmektedir. Bu çaba, bir tarafıyla söylemlerin değişmesine diğer tarafıyla da yaşayış düzenlerine etki yapmıştır. Bu bağlamda mekân ve giyim alışkanlıklarında önemli dönüşümler meydana gelmiş, bu değişim cinsiyetlerin algılanışını da etkilemiştir.

1990 sonrasında Türkiye’de İslâmcı hareketin politik ve kültürel bir alternatif sunma iddiasını tüm topluma taşımasında medyanın büyük rolü olmuştur. Kamusal alanda kadının nasıl bir görünüm sergilediği dönemin ana tartışma konusu olurken, kadınlar modern-lâik ya da İslâmi yaşam biçimlerinin simgeleri haline dönüşmüştür. Geleneksellik ve gerilikle dini özdeşleştirerek dışarıda bırakan ve marjinalleştiren, onun yerine de modernliği ve rasyonelliği vurgulayan lâik ulusal kimliği içeren Cumhuriyet döneminin seçkinleri de öncelikle kadın imgesinden hareket etmişlerdi. Fakat İslâmi hareket, yükselmeye başladığı bu dönemde, ilerleme, çağdaşlaşma ve modernleşme kavramlarını kendisi de açık bir şekilde sorgulamıştır. Bunun sonucunda da, kendi aydınlarını ve modern yaşam tarzını kabul etmiş kadınlarını ortaya çıkarmıştır (Azak, 2000, 93-95): Böylece resmi ideoloji tarafından “feri, cahil, edilgen” gibi sıfatlar yakıştırılan Müslüman tiplmesi yerini çağdaş görünüm sergileyen, türbanlı üniversite öğrencilerine terketmiştir. Özellikle 1990’lı yıllar boyunca İslâmi yaşam biçiminin, tesettürlü kadın imgesinin kamusal alanda kendini sıkça göstermeye başlaması, türbanın İslâmi hareketin “bayrağı” haline dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu türbanlı üniversiteli genç kızları da lâik görüş yanlıları, modern-çağdaş kalelere sızılması ve irtica tehlikesinin en somut göstergesi olarak görmüştür. İslâmcı hareketlerin giderek güç kazanması, ve türbanın yeniden gündeme oturması kemalist kazanımların tehlikeye düşmesi anlamında yorumlayan düşünce ile birlikte, kadınların erkek egemenliğine girip, tekrar ikinci sınıf vatandaş olacağı kuşkusu ortaya

çıkmıştır. Kadının örtünmesinin esas tehlikenin ilk izleri olduğunun savunular, türbanı, erkek tarafından boyun eğdiriliş olarak görmüştür. Erkeğe boyun eğiş ve bir kabulleniş simgesi olarak türban, toplumun diğer kesimlerine göre kadının toplumsal alandaki kimliğini sarsan bir tehlikeyi işaret ediyordu.

### **MEDYADA İSLÂMÎ DÜŞÜNENİN YER ALIŞI VE AKTÖRLERİN OLUŞUMU**

1980’li yıllarla birlikte İslâmî kesime seslenen kesim içinde kendini geliştiren, dünyayı algılama ve yorumlama kapasitesi yüksek bir entelektüel çoğunluk oluşmaya başlamış, bu durumun bir yansıması da doğal olarak medyada görülmüştür. Yeni dönemde İslâmî kimliğin nasıl olması gerektiğine ilişkin kurgunun topluma sunulduğu en önemli mecra medyanın kendisidir.

Bu dönemde RP, yerelleşme ve cemaatleşmenin motoru olmuştur (Bayramoğlu, 2002: 35-38): Toplumsal telepler sadece bireyler ve ekonomik göstergeler bazında değil atomize toplumsal kimlikler ve kültürel geleneksel göstergeler seviyesinde anlam bulacağını vurgulayan bu durum yerelleşmeye işaret etmektedir. Artık kültürel talepler ekonomik beklentileri taşımaktadır. Aşırı tekelci ekonomik yapıya sahip Türkiye’de bu yerelleşmenin itici güçlerinden birisi aydın, medya, parti ve kurumlar güçlenmesidir. Diğer itici güç de; insan hak ve özgürlüklerini özel alanlara, kapalı dünyalara taşıyan, bireylerin bireysel haklarını kültürel kimlikleriyle bağlantılı olarak talep etmesini öngören ve pekiştiren globalleşmedir. Bu bağlamda yeni dönemde modern makro kimliklerin yerini İslâmî kimlik ve Kürt kimliği gibi mikro kültürel-siyasi kimlikler almaya başlamıştır. Kimlik sorun yeni dönemde medyanın çözmesi gereken ve bunu yaparken belirli amaçlara ters düşmemesi gayesi güdülen en önemli meselesi haline gelmiştir.

İslâmcılığın “kenarda kalma” ve “yoksun bırakılma” söylemleriyle birlikte, medyatik çekiciliği ve kriz dönemlerinde ve sonrasında toplumsal bilinçte oluşturduğu kimlik sorunu önemlidir. 1990 sonrasında İslâmcılık, Türkiye’nin önemli sorunlarına mesafeli duruşunu terketmiş, siyasal düzeyde önce RP, sonra (Fazilet Partisi) FP , Saadet Partisi (SP) ve AKP ile kitlesel bir parti olma sürecine girmiştir. Böylelikle medya ve devlette kabul edilebilirlik düzeyini yükseltme eğilimine de girmiştir (Çiğdem, 2001: 129-130). Bu süreçte İslâmî düşüncüyü savunan kesim içinde meydana gelen kimlik değişimleri dikkat çekicidir. Medya ve devlet içinde yer edinme çabası, iyi eğitim almış entelektüel kesimin artışıyla da orantılı olmaktadır.

1980’li yıllarda İlahiyat fakülteleri ve İmam-hatip liseleri ile birlikte yükselişe geçen siyasal İslâm düşüncesi, 1990 sonrasında yayına başlayan

bir çok dergi ile sağlamlaşmaya başlamış, İslâmcılık denildiğinde, yapısallaşmış bir ideolojiden ya da dünya görüşünden çok belirli bir entelektüel düşünsel eylemin bütününe kapsayacak bir oluşum anlaşılır hale gelmiştir. İslâmi görüşü savunanların yaşadığı coğrafyayı yeniden tanımlamaya girişmeleri, bunu bir zorunluluk olarak görmeleri sonucunda Batı dillerinden yapılan çeviriler nedeniyle düşünsel zenginlik de sağlanmaya başlanmıştır. 1980 ve 1990'lı yıllarda İslâm, Girişim, Davet, Öğüt, Mektep, Dünya, Mektup ve İktibas gibi dergilerin Türkiye'yi tartışmaya başladığı görülmektedir (Çiğdem, 2001: 135-136). Medya içerisinde entelektüel İslâmi kesimin kendini göstermesiyle ortaya çıkan düşünce zenginliği diğer kesimin de dikkati çekerek bundan yararlanmasını sağlamıştır.

Özellikle 1970 sonrasında İslâmi kesim, kendi grup ve cemaatinin sesini yayabilmek, duyurabilmek, geniş kitlelerde düşünce ve ideolojisini oluşturabilmek için profesyonel anlamda yayıncılık hayatına girdi. Bu dönemde, yönlendirmenin bilgi verme işlevinin önüne geçtiği, okuyucunun pasif olarak konumlandırıldığı, okur adına aydınların herşeyin en doğrusuna karar verdiği, okuyucuların eleştirel kapasitesini geliştirerek onları ileri götürmekten çok onların duymak istediklerini bildikleri bir söylemle veren yayınlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylelikle alıcı kitleyi bir arada ve aynı yerde tutmak mümkün olmuştur. 1990'lı yıllarda bu kesim, bunların yanı sıra, cemaatlerüstü olmak ve diğer kesimlere de açılmak kaygısını taşımış, İslâmcı muhalefet paydasında farklı görüşler aynı çizgide temsil edilir hale gelmiştir. Özellikle insan hakları, demokrasi, hoşgörü konularında önemli bir fikir birliği sağlanmıştır. Batı felsefesini bilen, dini terminolojiye hakim, cemaat sınırlılığını aşmış ve Türkiye'deki sistem tıkanıklıklarının analizini ve sorgulamasını yapabilen, çözüm önerileri üretebilen bir İslâmi basın ortaya çıkmıştır (Akdoğan, 1995: 150-152). Düşünce dünyasında meydana gelen bu çeşitlilik ve zenginleşme, gündelik yaşam içinde sorunlu bir kimlik olan kadın algısını da değiştirmeye başlamıştır.

1990'lı yıllarda kentleşen yapı içinde İslâm ve modernizmin etkileşimi, İslâm'a yarar sağlamıştır (Göle, 2000: 27, 103): Liderleriyle beraber yeni İslâmi aktörler, yeni kentleşmiş ve modern eğitim almış toplumsal gruplar içinden çıkmıştır. İslâmcı kimliğini de kente geldikten sonra, eğitimini sürdürürken çağdaş İslâmi ideolojinin temel taşlarını oluşturan yazarları okuyarak elde etmişlerdir. Modern tüketim toplumlarında kadın aktörler, özel ve kamusal yaşamın inşa edicileri olarak tanımlanmıştır. Reklamlar, karikatürler ve romanlar kadınları yeni modern evlerinde betimlemiş, tüketim araçlarını kullanırken, el sıkışırken, kocalarıyla el ele tutuşup yemeğe çıkarken resmetmiştir. Diğer yönden bu durum, yani



“cinsiyet meselesi” haline gelen modernleşme, İslâmcılık düşüncesinin ve yeni İslâmi kimliklerin de yükselişine işaret etmektedir.

1990’lı yıllarda gazetelerin her görüşte insanı barındıran, okurun her istediğini bulduğu bir süpermarket olması gerekliliğini savunan görüş sonucunda İslâmi kesime de ılımlı yaklaşma sinyalleri verilmiştir (Ülsever, 30 Eylül 2000). Bununla birlikte İslâmi kesimin duyarlılıklarını savunan köşe yazarlarına yer verildiği gözlenen bu dönemde, temel kaygı İslâmcı-lâik geriliminin artması ve bu gerilimin yarattığı ortamı yumuşatmak idi. Böylelikle diğer yandan da 1990 sonrası entelektüel çevrede gözde olan demokrat olma ve farklılıklar içinde bir arada yaşama ilkelerine ters düşmemek sağlanmış olacaktı. Gene bu yıllarda ilgi gören çok kültürlülük akımına da uyum sağlamak için eşcinseller, yalnız yaşayan kadınlar, çevrecilerle birlikte İslâmcılar da değişik çevrelerden okur elde etme amacının bir parçası haline geldiler. Dolayısıyla gazeteler her tipte ve çeşitlikte ürün veren süpermarketlere dönüşmüş olacaktı (Bali, 2002, 223-224). Gazetelerde görülen bu uygulama, kendisini televizyonda farklı düşünce kesimlerine sahip aydınların (modern-lâik ve geleneksel-muhafazakâr-Müslüman) tartışma formatlı programlarda birlikte yer almaları biçiminde kendini göstermiştir.

### SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1990’lı yıllarda Türkiye’deki İslâm düşüncesinin ve politik İslâm’ın siyasal ve toplumsal düzende temsiline etki eden kendini dönüştürme çabasının ana çıkış noktaları; globalleşme/küreselleşme, neo-liberalizmin ilkelerini temel alan “Yeni Sağ” fikrinin oluşumudur. Ortaya çıkan yeni oluşum, Müslüman kesimde değişime yol açmış, hem gündelik yaşam içindeki yer alış tarzları hem tüketim alışkanlıkları hem de siyasal alandaki temsil biçimleri farklılaşmaya başlamıştır. Bir yandan da ekonomi alanındaki sermaye birikimlerinin oluşmasıyla dikkat çeken İslâmi kesim içinde bu yeni dönemde dünyayı algılamaya dair ciddi bir sorgulama çabasına da girildiği görülmektedir.

Özellikle kentli nüfusla ilgili olarak, gündelik yaşam içindeki mekân, giyim ve davranış biçimlerinde kendini göstermeye başlayan değişim, İslâmi düşüncede temel tartışma noktası olan “kadın” ve “kadın bedeni” algısından yola çıkmaktadır. Sürekli olarak sorunlu bir alana işaret eden cinsiyet ayrımı bu yeni dönemde en çok sorgulanan kavram olmuştur.

Yeni İslâmi kimliklerin oluşumu ve yükselişinde eğitim seviyesinin farklılık göstermesi ve entelektüel İslâmi aydınların ortaya çıkışıyla birlikte, İslâmi kesime seslenen gazeteci ve yazarların da medya içinde yer alması bu değişim içinde dikkat çekici bir noktayı oluşturmaktadır. Bu gazeteci ve

yazarlar, kendi görüşlerini savunan gazete ve dergilerin yanısıra, toplumun geniş kesimlerine seslenme arzusundaki ve ekonomik kaygı (tiraj vs.) içindeki öteki gazeteler tarafından düşünce çeşitliliği adı altında medyada yer almaya başlamıştır.

#### KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Y. (1995). “İslâmcı Basın”, *Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:11.
- AKTAY, Y. (2002). “80’ler ve 90’larda Durum, Türkiye’nin Beden Siyaseti ve Sembolik Kapitalizmi”, *Birikim*, Sayı:152-153.
- ARSLAN, A. (2002). “Değişim, Haz, Özgürlüğü Tüketimin Dünyasında Aramak”, *Birikim*, Sayı:152-153.
- AZAK, U. (2000). “İslâmi Radyolar ve Türbanlı Spikerler”, *İslâmın Yeni Kamusal Yüzleri*, Nilüfer Göle (Der.), Metis Yayınları, İstanbul.
- BALİ, R. N. (2002). *Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a, Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BAYRAMOĞLU, A. (2001). *Türkiye’de İslâmi Hareket – Sosyolojik Bir Bakış (1994-2000)*, Patika Yayıncılık, İstanbul.
- BORA, T. (1998). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik Muhafazakârlık İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- CİZRE, Ü. (2001). “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*, Cilt:2, İstanbul.
- ÇEMREK, M. (2001). “Gereği Görüşülüp Düşünüldü: FP’nin Temelli Kapatılmasına...”, *Tezkire*, Yıl:10, Sayı:22.
- ÇİĞDEM, A. (2001). *Taşra Epiği “Türk” İdeolojileri ve İslâmcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- GÖKMEN, Ö. (2002). “28 Şubat: Bir ‘Batılılaşma Restorasyonu mu?’”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt:3, İstanbul.
- GÖLE, N. (2000). *İslâm ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÜLALP, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti, Türkiye’de Siyasal İslâm’ın Temelleri*, Metis Yayınları, İstanbul.
- HELVACI, A. (1999). “Türk Siyasetinde Özensiz Kullanılan Bir Kavram: Muhafazakârlık”, *Düşünen Siyaset Sağ Siyaset*, Ankara.
- KEYDER, Ç. (1996). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, Metis Yayınları, İstanbul.
- ÖZBUDUN, E. (2003). *Çağdaş Türk Politikası-Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, Ali Resul Usul (Çev.), Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Sabah Gazetesi, 15 Ağustos 2003,

<http://www.sabah.com.tr/15/www/m/p01.html>

ÜLSEVER, C. “Ertuğrul Özkök Bana Karışmıyor”, *Hürriyet*, 30 Eylül 2000.